

Parrhesia a filosofie výkonu

Anna Hogenová

Resumé:

Autor popisuje fenomén technologie sebe sama v parrhesii. Soustředuje se na souvislost prožitkovosti a výkonu.

Klíčová slova:

Umění života, svoboda, výkon a současná existence.

Parrhesia je dle Wilhelma Schmida¹ filosofickou formou života, v níž je život vytvářen jako umělecké dílo z naprosto svobodných, osobních rozhodnutí. Případ od případu – kasuisticky, zde se realizuje život jako umělecký výkon, proto “Lebenskunst”. Svůj život je nutno tesat jako Michelangelo tesal svého Davida z jednoho kusu mramoru, každý jednotlivý úhoz dláta musí být přesný.

Mít odvalu k tomu stát se tím, čím o sobě (tj. uvnitř) jsme. Parrhasios byl starořecký malíř (konec 5. stol. z.l.), ten dokázal vystihnout a vynést ty nejhlubší citové psychologické stavy do výrazu tváře na figurách svých obrazů. Dokázal “vyrvat” zakrytost a odkrýt ji. Tato intence je v parrhesii základní.

Tedy učme se žít v souladu s tím, co je v nás opravdu hluboké, dostaňme to na povrch, mějme odvalu vyrazit do světa jen s vědomím nároku na osobní nejvyšší svobodu, vlastní svobodu, námi vytvořenou a stvořenou svobodu – to je parrhesia.

Uskutečnit sebe sama, nechat se vstoupit do zjevu, realizovat to, čím o sobě jsme, uskutečnit svou dynamis (mocnost, možnost), ukázat se celému světu v ergonech (skutcích).

Projevit svou vlastní vůli k moci ve světě s otevřenou koncepcí dějin, ve světě s mnoha diskursy, uskutečnit individualitu, mít k tomu odvalu, nebát se masky moci, tj. normativity, vyrazit svobodně ze sebe své touhy, svou chresis (chtivost), svou sexualitu, svůj nárok na zvláštnost, jedinečnost, neopakovatelnost. Vždyť i Heidegger tvrdí: “Svoboda je svobodou k základu.”²

Tento základ svobodně a beze strachu nechat prolnout do každodennosti, nechat jej rozkvést, to je nejen u Schmida, ale především u Foucaulta implicitně vyjádřena snaha po novém životním výkonu, který se jmenuje život individua. Pravda je v této souvislosti uchopena jako to, co je věcí diskursu a diskursy jsou různé v otevřené koncepci dějin. Teorie vždy nových

počátků a nároků na nové počátky – to je základ technologie sebe sama (Technologie des Selbst). Měnitelnost člověka, dějinnost je základním předpokladem. Vrcholem je svobodná vytvořená individualita jako sochařské dílo vlastní monumentality- Lebenskunst, Techné tou biou, umění života – to je pravá výkonovost ve výkonové společnosti. Jde jen o to, kam kráčí. Tuto otázku parrhesia nesnáší, bere svobodu, bere možnost nových počátků. Počátkování nové a nové může přinést ale něco, co tady již dávno bylo a nebylo to dobré. Můžeme se propadat do hrůz minulosti, o nichž pak můžeme mluvit jako o něčem, co nově vzniká, ale utrpení bude stejné.

Parrhesii vytváří zkušenost transgrese, nikoli nějaká norma, která by vpředu hlásala bezrozpornost a univerzální platnost. Na tuto transgresi, která je spjatá s hranicí ve formě spirály, tj. je spjata s aproximací asymptotickou, nasedá originalita, neopakovatelnost každého jednotlivého života v platnosti haecceitální. Život se tak stává výkonem par excellence. Jedná se o frakturu filosofického subjektu, jak tvrdí Foucault.³

Foucault zpochybňuje přítomnou formu racionality, jde ve stopách Husserlovy kritiky, míří však dál, do osobní vzpoury parrhesie.

Technika je pouze formou moci, to známe z mnohých úvah (Heidegger, Patočka, Guardini aj.), zpochybnění je tvorba vlastního života jako uměleckého díla. Proč? Hledáme-li odpověď u samotného Foucaulta, najdeme ji snadno. “Výkon moci je způsob, jak jedni strukturují pole možných jednání jiným”.⁴

Ekonomie rozkoše patří k parrhesii, patří sem i kult vlastního jáství.

Vůle k vědění je rozbita, projevuje se jen ve vůli k moci, dokladem toho jsou nadvlády vědeckých oborů jako jsou: logika, sociologie a psychologie, píše Heidegger⁵. Vědění se soustřeďuje jen na prostředky, které mají vést k získání moci, nikoho nezajímá vědění vcelku, nikoho nezajímá celek, zapomnělo se na bytí, začíná nadvláda nihilismu. Všude kolem je jen hromada měnících se věcí, nic nemá statut trvalosti, všichni adorují růst, nikdo se neptá vlastně proč? Objektivní subjektivita – věčnost je základem psychologie, sociologie i logiky. Lidskost se proměnila na funkci růstu. Práce je jediným smyslem života. Transcendence se proměnila na rescendenci.

Příprava na práci je vzdělání, pragmatičnost nejvyšším ideálem. Práce se podobá bolesti a její překonávání je univerzálním receptem pro vyplnění životní prázdnoty, to je norma, která není sice uzákoněna, ale to je proto, protože platí daleko důležitěji než kodifikace stvrzená souhlasem poslanců v parlamentu. “Bolest se stvrzuje ve tvaru”, podotýká, jakoby na okraj, Heidegger.⁶

Tím tvarem jsou skutky vytvořené prací, parrhesia nevidí smysl v práci, parrhesia je výkonem par excellence. Je výkonem samosvojnosti. Je výkonem, který se právě touto samosvojností nejvíce přibližuje k bytí samému, ke svobodě jako svobodě k základu. Proto svobodu tak milují především mladí, rozkvétají ke svobodě způsobem neartikulovaným ve slovech, ale ve zvláštní mluvě, vznikající naprosto spontánně, ve způsobu oblékání. Zde není jen snaha se lišit od staré generace, je tu něco pozitivního, co oni cítí, ale nepojmenovávají to. Zde je zřídlo naděje, i když, i když!!!

Práce vytváří tvary, v nichž se usebírají obsahy, jejich soudržnost je rozrušována bolestí. Algol je řecky bolest, “legó” znamená v řečtině vnitřní ujednacení, předpona “a” u řeckých slov je zápor, zastavením platnosti původního významu, pak nám slovo “algol”-bolest představuje snahu po zničení vnitřního ujednacení. Práce zvyšuje entropii v Carnotově smyslu, je vždy malou či velkou bolestí, člověk se prací amortizuje, disipuje své vnitřní ujednacení, ztrácí jej. Ale vládne nad planetou právě skrz práci. Vůle k práci je vůle k překonávání bolesti, vůle k práci je skrytou podobou vůle k moci. Parrhesia je opakem, ale

jen do jisté míry. Tvořením sebe samého vykonáváme také práci, také uskutečňujeme svou vůli, s jedním rozdílem. Vůle k ovládnutí je zde namířena na nás samé. Je to vůle k vlastnímu sebeuskutečnění, k vlastní transcendenci.

Technologie sebe samého (Technologie des Selbst) tu není náhodou, je výrazem prostupujícího nihilismu, jenž byl skvěle ohlášén F. Nietzsche. Zatavenost v pouhých jsoucnech skrývá bytí, které skrývá i své skrývání. Nihilismus se rozpíná chapadly adorovaných systémů a zaručeně fungujících struktur, zaručených funkcionálních pravd a pragmatických důsledků. Démiurgem společnosti se stávají neosobní síly racionalizace, funkcionalizace, teorie růstu, atd. atd. Člověk se krčí a hledí si jen toho, aby nepřekážel v planetárním rozvoji neosobních sil. Proti tomu se nedá nic dělat, zbývá jen moderním stoicismem pojatý útěk do sebetvorby, nezávislé, i když sám tento útěk je již důsledkem něčeho velmi neblahého.

Zmizení metafyziky je důkazem nihilismu, zapomenutí na bytí (Seinsvergessenheit).⁷ Skrývali se samo skrývání, je velmi obtížné se ve světě vyznat. Dnešní člověk musí být dialektik v tom původním slova smyslu, kdy “dia” znamená “skrz” a “-lektik” je odvozeno od “legein”, což znamená v řečtině usebírání (versammeln). Co to znamená pro konkrétního člověka? Je třeba vidět celek jako usebranost a to nikoli jen z přítomnosti, ale i z tradice, především z tradice. Je třeba se vrátit k počátku, k arché našeho životního i duchovního pohybu. To znamená musíme se vrátit k neskrytosti, tento návrat není jen kontrolou ortotes historických událostí, nebo správnosti srovnávání představ z věcí samou. Ve vědě vládne ortotes a její kontrolní mechanismy. Každá touha po neskrytosti je v zárodku zahubena “nároky ortotes”, a tak se vlastně nikdo nemůže ptát na neskrytost, protože ta se dává sama, podobně byl myšlen imperativ “Zu den Sachen selbst!”

Setkat se s lidským hladem to není jen shlédnutí autentických fotografií z Habeše. Pochopit válku, to není jen pozorné sledování záběrů z hořící bombardované Jugoslávie. Setkat se smrtí, to není jen hlasování pro euthanasii, či proti ní. Právě setkání s věcí samou je neskrytostí toho, co bylo dokonale usebráno v jednoduchost, v jeden sdílený eidos, v jeden bytostný evidentní zážeh jistoty, který je tak blízko (nachází se v reálně imanentní sféře toku cogitationes), že je pochybnost naprosto vyloučena. Metody, měření, obrazy nominalistické definice zde nevystačí.

Tento celek má na mysli Patočka, mluví-li o arete jako o schopnosti vložit do každé konkrétní situace celek, srov.⁸ Metoda totální počitatelnosti je pastí. “Energeia” znamená původně stříbření a stříbřením působnost ze sebe sama, a proto “skutečnost”. Ale stříbření dává samo sebe, vydává neskrytost. Bytí není žádný reálný predikát, jak si to myslí to, pro něž je jsoucno vším. Tito vždy hledají “positio” věci. Ale je třeba vědět, že něco jest bez “positio”.

Toto vědět, znamená něco podstatně jiného než kontrolu správnosti mezi “Urbild” a “Abbild”

Mezi originálem a jeho nápodobou, či kontrolu správnosti mezi představou a věcí samou, která vlastně je také vždy jen představou. Správnost mezi ideou a ideou, mezi myšlenkou a myšlenkou je jen tím, co kdysi řekl Spinoza, pravda je shodou myšleného s myšlením, shodou modu atributu myšlení s jiným modem atributu myšlení. Zde jsou kořeny ortotes. Zde je jasně opuštěna koncepce alethei (neskrytosti). Zde již nejde o setkání s neskrytostí, ale o kalkul, o počítání, které v naší moderní civilizaci zvítězilo. Výsledkem je nihilismus a ten se reflektuje v touze po osobní svobodě v koncepci parrhesie. Návrat k původní jednotě je tak sofistikovaný, že zbývá jen prostor osobního prožívání, na něž snad ještě pořád máme právo, anebo i zde již vládou struktury a systémy?

Parrhesia je hledáním místa pro individuum, pro svobodné individuum, které nechce připustit, aby strukturování jeho možností vytvářela neznámá síla a je jedno, jestli tato síla má název

společenských zákonů, či něčeho jiného. Parrhesia je zoufalým útekem, z něčeho, čemu se vlastně nedá utéct. “Jen nějaký Bůh může zasáhnout!” je známo od Heideggera. Je nutné vycházet z bytí, k tomu Heidegger: “Bytí nemůže být. Kdyby bylo, nebylo by bytím, bylo by jsoucím.”⁹

Není možné porozumět světu, kosmu, životu samému bez porozumění bytí, není možné postupovat jen vědecky, tj. metodami, které afikují pouhá jsoucná a nevědí o tom, že bytí se jejich metodami nedá objasnit. Velkou překážkou je čas, proto Heidegger nazval své stěžejní dílo “Sein und Zeit”. Čas skutečně bytí časuje do jednotlivých artikulací, do jsoucen, všechna jsoucná obecně pak tvoří “Anwesenheit”, těžko to přeložíme přesně. “Anwesenheit” je bytím, které bylo “propasírováno” časem, které bylo protlačeno časem, aby se zjevilo ve světlině bytí. Věda zůstává jen na tomto výtěžku, neumí jít dál. Toto “propasírování” bytí skrz čas je “fysis”, vyvstávání, ek- sistence, to je filosofickým problémem par excellence, zde vědy jsou zbytečné, sem nedosahují. V tomto místě se odvíjí prastarý boj, který se kdysi jmenoval Gigantomachia, pak se nazýval bojem platoniků proti aristotelikům (i když tento boj byl disjunktivní, tj. někdy připouštěl i platnost obou filosofí, připouštěl i konjunkci), později byl bojem haecceitas proti quidditas ve středověkém myšlení a dnes je bojem pozitivistů proti těm ostatním.

Pro Řeky nebyl člověk subjektem, proto také nemohl být objektem, odcizeným sobě i ostatním. Pobyt (Dasein) Řeka nebyl odcizeným utrpením (to neznámá, že by netrpěl jinak), to se stalo teprve po inauguraci subjekt-objektového vztahu a to je dílo novověku.

Chce-li člověk v parrhesii technologicky ovládat svůj život, přesněji své prožívání, pak je třeba vědět, že proměňuje jen akcidentální stránku svého života. Proměnit celý svůj život, to je filosoficky řečeno, proměna všech čtyř aristotelských příčin ve fysis, ve vyvstávání, v ek- sistenci (eficiens, materialis, formalis, finalis). To je proměna celé fysis daného života, to není jen použití receptu pro jídlo, a prožívání. Musí to být úsilí z kořene (radix).

Žádné techné nemůže nikdy fysis nahradit.¹⁰

Tvoří-li člověk technicky to, jak jest, pak se cítí objektem, věcí, přístrojem a z tohoto pocitu vzniká nutně pocit nesmyslnosti, protože pravý život není takovým výrobkem, není objektem působení vědeckých lékařských postupů. Pravý život se rodí v činech, překvapuje svého nositele, nechává se i jemu samému zjevovat, protože pravý život vystupuje do zjevu, není “předžit a pak vykonán”, jak si to myslí současní podnikatelé s lidskými prožitky.

Heidegger říká: “Dům nekoření, pouze stojí.”¹¹ Kdo umí myslet, bude mu to stačit. Člověk není dům, člověk má kořeny, tj. má arché (počátek pohybovosti), má entelechii, skrývající v sobě volbu z dynamis (možností, mocností), člověk se uskutečňuje v energeia, (energeia znamená v řečtině skutečnost) a to vše směřuje k Telos (účelu, k příčině finální). Telos je obsažen v Entelechii jako přetavený účel možnostmi, jež byly zvoleny a jež jsou pak na cestě životem uskutečňovány v energeia. Výsledkem energeia jsou ergony, jednotlivé skutky, které lidský život konzervují, které o lidském životě vypovídají lépe než policejní záznamy. Vždyť člověk je sledem svých činů, vždyť platí “po ovoci poznáte je!”

Heidegger tvrdí: “Celé podnikání (míní se technologické) je směšné. Bytí fysis a fysis sama jako bytí zůstává nedokazatelným, protože důkaz nepotřebuje. Kde fysis stojí ve své otevřenosti, tam není co dokazovat.”¹²

Slepota pro bytí je osudná, tato slepota je na vině všech marných snahách technologicky přetvořit svůj život, vždyť život a fysis jsou jedno a totéž. Fysis vstupuje do neskrytosti jako příroda, jako zrod (proto příroda je vlastně od při-rodit, zrození, zrod), pokud se ale neukazuje ve své darované jednoduchosti, pak se jedná o zdání a zdání je vždycky lež, proto každá snaha

vyrábět život, vyrábět člověka, vyrábět jeho prožitky, vyrábět jeho vnitřní statut, bude vždy rafinovanou lží (pseudos). Nic víc!!!

Ale i zdání je k něčemu velice dobré, Heidegger k tomu říká: “Jen v pohledu na protiklad neskrytosti a zdání je podstata pro nás dostatečně srozumitelná”.¹³

“En telei echei” – enetelecheia (das Sich im Ende Haben)¹⁴ - znamená řídit se tím, co se ukazuje na konci jako účel (Telos). Entelecheia je vnitřním účelem a je dřívější než dynamis – mocnost, možnost nahlédnout v látce tvar – morfě. Michelangelo právě proto v sobě nosil svého Davida, dávno před tím, než k němu přivalili ten obrovský kvádr mramoru, v němž Michelangelo svého Davida již “poznal”. Tvar (morfě) je ztvrdlým pohybem. Heidegger k tomu: “Morfě jako genesis (vznik) je odos (cesta, německy Unterwegs) od “ještě ne” k “již ne”. Tato zamotaná věta si žádá vyjasnění. Každý tvar je hranicí mezi “ještě ne” a “již ne”. Co je to za hranici? Podle Heideggera, ale i podle jiných, je hranice tím nejdůležitějším, protože v sobě má nejen diskontinuitu, ale implikuje i kontinuitu, tj. Abwesenung (apeiron) i Anwesenung (peras ve smyslu celé ohraničené a určité věci)

Každá hranice z něčeho přichází a někam vchází, přesněji řečeno, hranice je peras “zakousnuté” do apeironu. Každá hranice je obojí, není jen jedním, tj. hranicí. Vždyť hranice sousedí dotykem s apeironem a vnitřním peraticky uzavřeným prostorem. Hranice není jen “čára”, je i cestou od apeironského nekonečna k přesnému peraticky uzavřenému prostoru.

Celým tímto exkursem chceme říci jen jedno, totiž, že každá hranice je vlastně jen a jen ztvrdlým pohybem (kinesis), tj. všechny determinace (jsou hranicemi) jsou je a jen pohybem, jenž nejsme schopni vidět, protože je implikován v peratickém zjevu hranice.

Co to znamená pro naši koncepci parrhesie?

Znamená to, že každý koncept života vypovídá i o celkovém životním pohybu, protože tento pohyb je implikován v definicích (hranicích, peratizacích) životního stylu

Sám fakt platnosti koncepce parrhesie vypovídá tedy o tom, že běžnému životu chybí prožitkovost autentického typu, znamená to, že běžný lidský den životní byl zmechanizován do ortotes, do správnosti úkonů, které jsou kontrolovatelné, jež se dají jakožto “úkoly” přeskrtávat, čímž se konstatuje dokonalost a dokonanost prožitého dne. V tomto konstatování, v tomto závěru se skrývá nejbytošnější projev síly a moci techné nad lidmi samými. Lidský život je ovládán silami, které nejsou vidět a jež je možno pochopit jen z výsledku těchto sil, které mají podobu hranic, tedy ztvrdlého životního pohybu.

Takto bychom rozjasňovat každý zákon, každý předpis, každé doporučení atd., atd. Nic se neztrácí, vše zůstává uloženo v “dokumentačním středisku” ztvrdlých pohybů (kinesis) v tom, co jsme učinili. Není možné nevzpomenout na hinduistické přesvědčení o nemožnosti útěku před karmickým zákonem.

Heidegger se zastavuje u morfě (tvaru) a tvrdí o něm, že je dvojí, obsahuje v sobě dotyk s Abwesenung (s apeironem) i s Anwesenung (s ponovaným tvarem, jenž má nějaký uzavřený obsah).¹⁵

Fysis jako život, pohyb, růst, vystavování, rašení apod. v sobě skrývá celý tento nesmírně složitý proces, proto je tento pojem, tento fenomén tak nesmírně složitým. To, že se z tohoto pojmu vývojem stal pohyb pouze neživých jsoucín (ve fyzice) právě ukazuje na to, jak se myšlení zjednodušilo, zmechanizovalo, zploštilo, zvědečtilo.

Co se stalo? Gestell (neviditelný povel) vše ovládá, bez jasněho povědomí o tomto procesu.

Nezbývá než se vrátit k tomu známému: podstata je jen peras zakousnutá do apeironu, stejně jako úsečka (množina bodů v jednom směru mezi dvěma ohraničeními) není nic jiného, než

body – peras a bezmezno- apeiron mezi body. Každá určitost je zakousnuta do neurčitosti, každé něco leží v nicotě. Nic nelze odepsat, nic “jest”, problém je pouze v tom, “jak jest?”

O tom je celá filosofie. Vlastně, hlavně jen o tom, je celá filosofie!!

Toto “nic” není odvislé od pozice, od místa, v němž byla nějaká výplň, od místa, na němž něco stojí (od Anwesenung), toto nic je nicotou před všemi výplněmi, před všemi pozicemi, před všemi ponováním, před veškerou určitostí. Toto je třeba pochopit. Bytí je zapomenuto, jsoucna kralují, proto se stal člověk “ploštěncem” s plochým myšlením, odvíjejícím se jedinečně v ortotes, tj. ve správnosti plochých, kontrolovatelných, pozitivních, výkaznostech a průkaznostech, majících velmi často (ale ne vždy) podobu matematických jevů. Nicota, pokud je výsledkem pouhé privace, pak je závislostí na tom, co bylo odňato – privováno. V takovém případě je nutné vycházet pouze od jsoucen, protože ta mají svou existenci v prostoru a v čase, musejí být ponována. Pokud se vychází pouze od jsoucen, musí se měřit, respektive nemůže se neměřit. Vše odvisí od toho, jak chápeme “nic”.

To platí i o parrhesii, je třeba do života zavést nic, nicotu, bytí, apeiron, je třeba se smířit se smrtí a pochopit ji jako nic, které nám dává mnoho dobrého, totiž umožňuje nám na jejím pozadí prožívat bytostně vytrženost v čase, tj. prožívání našeho života, který teče, aniž bychom jej mohli zastavit.

Heidegger může k tomu říci: “Jen to, co se podle své podstaty otvírá a musí otvírat, může milovat skrývání”.¹⁶

To, co je bytostné, hluboké a opravdové – to je jádro, které nemusíme vystavovat na odiv, abychom sami mohli mít jistotu, že toto jádro patří nám. Nemusíme sami sebe zkoušet, nemusíme se přesvědčovat na ostatních, že jsme tím, čím bychom chtěli být. Proč? Protože takovými “jsme”. Takto být je možné jen na pozadí bytí, smrti, nicoty, apeironu .

Zdá se, že život je skutečně dar, a je třeba přemýšlet, co za to dát, jak to cítil Nietzsche a mnoho jiných.

Cartesiánský přístup k životu

Neskrytost (aletheia) byla Platónem pochopena jako idea, Aristotelem jako logický tvar úsudku a právě zde se zrodila ortotes jako pravda, bylo to u Aristotela. Ale filosofie není nic jiného než druh přístupnosti k neskrytému. Štěstí je proto Kairos (okamžik prožitku blesku, jenž spojí nebesa a Zemi v jednom aktu), protože je zjevností, vstupem do zjevu, prožitkem celku světa, který není přístupný každému otevření očí. Kairos je neskrytostí, k níž si někdo zjednal přístup svým jedinečným výkonem, svou osobní iniciací, svým vstupem do prostoru ohroženosti, kam se málokdo odváží. Kairos proto patří těm nejlepším.

Pravda Kairos není měřitelný údaj, Kairos není měřitelnou entitou, Kairos není předmětem, není zachytitelný v subjekt-objektovém vztahu. To si myslí jen ten, kdo pochopil pravdivost jako pouhou správnost (ortotes).

Parrhesia se nemůže stát předmětem, nemůže se stát komoditou, kterou budou vyrábět producenti obecného souhlasu, tj. novináři, kteří jsou vyškoleni většinou jen technicky, bez vhladu a bez hloubky.

Technici parrhesie dávají recepty na zaručené prožitky Kairos, tj. štěstí. Většinou si tak vydělávají peníze. O tom, co říkají nerozhoduje neskrytost sama, ale trh. Pokud budou lidé vidět pravdivost zde, budou tito autoři ctěnými osobnostmi v pragmaticky fungujícím světě. Souhlasy, konsensy se budou vyrábět, přesně podle osvědčených postupů, protože pravda jako ortotes je přece správností takového charakteru.

“Říkáme něco o věci, tvrdíme-li, že je měřitelná?” ptá se Heidegger v Zollikornských seminářích.¹⁷

Neříkáme nic, jen fixujeme nějaké prostorové vztažnosti, které mají jediný význam, popsat místo, ve kterém předmět jest. “Es west” je totéž, co “zapadá” ve staré germánštině, Anwesenheit znamená totéž, co být na přesném místě v síti možných míst prostorového zachycení žitého světa. A právě toto se měří, ale v posunu. Měří se předmět – objekt, měří se vrženost na cestě životem. Objekt je vržen před nás, jeví se nám, ukazuje se nám jako kus na cestě. Tento kus je třeba změřit a porovnávat s ostatními kusy. Toto se stalo podstatou vědy o předmětech a těmi se staly i prožitky, touhy, volní procesy, předmětem se stal Bůh, život, svět, duše se stala předmětem, člověk se stal vržeností, věcí, s níž je možno pracovat stejně jako s lopatou apod.

Měříme jen předměty a předměty jsou jen určitými modifikacemi “der Anwesenheit”.

Co je to “Anwesenheit”? Staroněmecké “es west” (opakujeme) znamená “ono zapadá”, myslí se zapadá do místa, do pozice, jinak řečeno, co má místo – je tématem, je thetické, je ponovatelné, atd. atd. Co má místo, to se dá měřit. Měřením, ale o věci neřekneme nic, co by mluvilo o neskrytosti této věci, budeme mluvit jen o tom, kde tato věc se nachází v síti ostatních věcí. Zkoumáním místa popisujeme něco jiného, popisujeme jen správnost polohy v síti, v plošné síti věcí na Zemi. Ukazuje se zde neskrytost “myšlení more geometrico”, které ovládlo všechna legální posuzování vědeckosti myšlenkových úvah.

Toto měření vztahů je něčím, co můžeme provádět do nekonečna, nikdy nebudeme moci říci, již se nedá nic měřit. Proto máme na našem vědeckém poli provedená měření takového typu, která již nic nevypovídají, která jsou tak ohromná, že není možné je strávit jediným náhledem, který by mohl být využit v nějaké konkrétní životní praxi, viz. známý americký výzkum hvězdných válek před několika lety.

Redukce všech věcí na objekty je dílem požadavku “clarae et distinctae!” Vrženost neskrytosti se stala předmětem, vmeteným před naše pozorování, každá neskrytost se stala předmětem. Tento přerod se stal nenápadně, téměř nikdo to nezpozoroval, proto je tak těžké o tom mluvit a psát.

Vše, co leží před námi je předmětem, a vše se dá měřit. Ale měřitelnost tohoto druhu se stala především vypočitatelností, která může být použita před existencí předmětu. Kantovy podmínky možnosti zkušenosti se kryjí dokonale s podmínkami předmětů zkušenosti, a proto mají objektivní platnost v syntetických soudech a priori, srov.¹⁸

Měření jako fenomén se měřit nedá. Zkuste měřit měření, zjistíte, že to nejde. Chybí arbitr. Heidegger k tomu dodává: “Řekové chápou jsoucna jako “Anwesende”, jako to, co před námi

leží, jako to, co vždy potkávají, a říkají jim “usia” (jedná se o substantivum k participiu od “on”).¹⁹

Teprve scholastikové nám udělali z usia substanci. Teprve zde se vytvářejí podmínky pro možnou proměnu v předmětnosti. Hypokeimenon v řečtině není žádný subjekt, to je až dílo scholastiků. Tyto proměny nejsou jen nahodilou chybou, ale zde se jedná o změnu vztahu člověka ke jsoucnům, tvrdí Heidegger.²⁰

“Daseinsanalytik” znamená vysvětlovat lidské chování z jeho otevřenosti v každé situaci. Člověk je otevřen vůči přesažnému a to jej determinuje k jistému typu chování. Ale nejsou to předměty, kdo rozhodují o člověku v situaci. Být “in situ” znamená být v něčem, co není nikdy ukončeno, co vydává tedy člověka všanc něčemu, co není v naší moci. Jak tedy může exaktní přírodověda si nárokovat naprostou jednohlasnost, když i ona se nachází v situaci, in situ, v da-sein??? Dasein je jsoucno, jemuž o toto jsoucno jde, sem patří člověk se svou existencí. “Daseinsanalyse” je ontickou záležitostí, “Daseinsanalytik je ontologickou záležitostí, tolik Heidegger.²¹ Co to znamená? To první je záležitostí denního života, to druhé je filosofickou záležitostí. Konkrétně to znamená např., že strach není žádný předmět, strach je pouze tématem našeho přemýšlení, ale není to žádná vrženost před námi na naší životní cestě. Na strach nemohu navlékat kategorie, které se vztahují k předmětnostem typu kameny, či stromy. Metody se nedají používat na všech rovinách stejně.

Známe-li přesně přítomnost, můžeme přesně vypočítat, co bude v budoucnosti – to známe z Heisenberga.²²

Ale Da-sein je vždy neukončené, je otevřeno. Stres je existenciál, je neukončeností, není čistým důsledkem, je průběhovostí, nehotovostí.

“Místo” je něco, co může být prázdné, ale i vyplněné. Vzduch může být naplněn světlem, anebo může být prázdný. “Místo a “světlna” mají mnoho společného. Místo a světlna mohou něco přijímat, či nepřijímat, mohou se také vyprazdňovat. “Místo” i světlna tedy nejsou nic, jak se na první pohled zdá. Jsou naopak něčím, co umožňuje naplňování a vyprazdňování. Plnost místa, plnost světliny znamená vždy tvar, formu, obrys, margo. Nám se pak zdá, že existuje pouze toto margo, ale toto margo je ve světlině, kterou samozřejmě nevidíme, vždyť světlo samo není vidět, jen věci ve světle jsou vidět, či na pozadí tmy můžeme zahlédnout světlo. Kontradikce ze světa věcí s tvary však nemohou nic říci o světlině, o místě. Otevřenost vůči světlině je naším bytem, Dasein.

Otevřenost vůči světu se nezakládá v logice procesuality, v této logice se vždy zhlédá pouze správnost (stupeň adekvace) dějícího se s ideou. Adekvaci hledají ti, kteří jsou přesvědčeni o adequatio rei et intellectus, ti kteří postavili své rozumění na správnosti postupu. Halucinující je otevřen pro jiné ukazovací pozadí, jemu vystávají jiné věci, jiné vztahy mezi těmito věcmi. Halucinující je jinak vyvoláván světem samým.

Co je nutné vědět, je to, že být v situaci, tj. být “in situ” znamená vždy být v něčem, co nemůže být principiálně uzavřeno. Situace má v sobě vždy neuzavřenost, vždy má v sobě jistou nekonečnost.

Uzavřené systémy jsou je n v teoriích cartesianských. Rozlišování na skutečnost a neskutečnost předpokládá takový uzavřený systém. Proto nemůžeme halucinujícího jako halucinujícího označit poukazem k jeho nemožnosti rozlišovat skutečnost od neskutečnosti.

Heidegger k tomu: “Skutečnost není žádná událost věci (Tatsache), to by musela být něco pevně stanoveného, jako např. myš vedle něčeho jiného”.²³

Skutečnost není nikdy uzavřená, dokončená, proto nemůže být systémem, ani pevnou strukturou.

Stejně jako chemismus fyziologie nemůže být základem pro příčinnost lidské psychiky. I to je chybný závěr, píše Heidegger tamtéž, s. 200. Nejsou to molekuly, co rozhoduje o paměti, lásce a nenávisti.

Lidská existence je velmi složitý pohyb, Gilson o ní píše: “O existenci platí totéž, co o pohybu: Je velmi nesnadné o nich pojednávat. Jestliže na ně myslím, ruším je, takže je nemyslím.”²⁴ Tento pohyb má v sobě současně aktující čtyři aristotelské příčiny (působící, materiální, formální a finální), všechny čtyři druhy pohybů dle Aristotela : vznik (genesis), zánik (ftóra), zvětšení (audzésis), zmenšení (ftisis), změnu kvality (alloiosis) a nesení (fora). Vše působí jak v akci, tak v potenci. Metabole je náhlou změnou (Umschlag) je společným základem všech těchto pohybů. Existenční či existenciální pohyb nelze redukovat na obyčejnou mechanickou kauzalitu, která kraluje v přírodovědě. Proto se psychologie nedá redukovat na mechanické struktury a systémy.

Galilei zredukoval veškerý pohyb na nesení, na pohyb z jednoho do druhého bodu, proto si dnes lidé neumějí představit pohyb jako vznik a zánik, jako změnu kvality, jako změnu kvantity. Myšlení je zjednodušeno na to, co je kauzalitou, mechanickou kauzalitou verifikovatelné a pozitivně uchopitelné.

Proto chceme-li pochopit pohyby v těle, či tělo samo, musíme vycházet z pozice “ ve světě-být” (in-der-Welt-sein).

Každá nemoc je především ztrátou možnosti otvírat se do světa, je ztrátou možností, které člověku nabízí daná situace (Dasein). Nemoc je vlastně ztrátou svobody. Možnosti, které lidský život realizují v energie (uskutečňování), nepřicházejí zevnitř, ale z venku. Venek, Dasein vyvolává, vyzývá a my se na Dasein naladíme. Nemoc je mlčení Dasein, proto se říká ne-moc, je to ztráta možností. Možnosti dává situace, “Daseinssituation”. Být “in-situ”, znamená být v situaci, ale situace nikdy není ukončená, nemůže tedy být systémem. Mechanické myšlení chápe situaci jako plně popsatelný předmět, s nímž můžeme zacházet jako s věcí, jako s prostředkem našeho působení a ovlivňování, ale tak tomu není. Vůle k moci se takto provaluje do našeho společného života.

“Fysis” je vzcházením do neskrytosti. Nemoc je omezením tohoto vzcházení. Vzcházení do neskrytosti je vyvoláváním ze světa, je vyzýváním ze světa. Být otevřen pro výzvy světa znamená být zdravým, nemoc je nemohoucností přijímat výzvy a nemohoucností na tyto výzvy odpovídat. Proto je neurotik v samých zrcadlech, v nichž stále vidí jen sám sebe, nemůže ze sebe ven.

“Vědět dle Heideggera souvisí s “videa” v sanskrtu, což znamená něco vynést na světlo, postavit do světla, srov. ²⁵

Jen ve světle můžeme přijímat výzvy, protože světlo nechává vystávat jasné kontury věcí i vztahů. Tímto světlem ale nemyslíme pouze elektromagnetické vlnění, ale i schopnost průniku do významnosti světliny, která dokáže promlouvat k člověku, tázat se jej, vyzývat jej. Světlina (Lichtung) je perspektivou pro naše možnosti – mocnosti – mohoucnosti, ona nám klade otázky, na něž my svým celým životem, celou existencí odpovídáme a toto odpovídání je náš celý život. To, jak člověk žije, je jeho odpovědí na výzvy ve světlině. Proto jedině z této světliny můžeme člověku porozumět a to se týká především člověka nemocného, který nemůže odpovídat, v tom spočívá podstata. Lichtung – světlina – bytí samo je to, co je nejdůležitější, nejužitečnější a přesto o tom málokdo ví, to je Heideggerův odkaz. Je třeba probouzet lidi ze somnolence, je třeba pomoci k tomu, aby druzí mohli být svobodně vyzýváni, otvíráni pro přesah, jenž tu jest tím nejpodstatnějším, akorát se nedá nahmatat a změřit, a proto je tolik problémů.

Naše možnosti přicházejí z venku, z dějinnosti, z Dasein. Budoucnost hraje nejdůležitější roli, budoucnost je vykloněním k výzvám Dasein (pobytu).

Teprve atomová bomba s sebou přinesla možnost vědy s názvem ekologie. Teprve klonování přinese možnost kontradikce “přirozené a nepřirozené” v plné síle. Dasein je vždy otevřené, vyzývá, ale nedá se sevřít do systému, do logické struktury, nedá se s tím pracovat jako s věcí – prostředkem – výrobkem. Nejedná se o mechanicky pojatý nexus.

Teorie je nejvyšším klidem, je prodléváním božským v něčem, co je skutkem myšlení.

Vznik pojmů v našem myšlení je také vyvolán výzvami z Dasein (pobytu), smyslové dráždění receptorů a chemické epifenomény nevysvětlí jejich vznik, jejich opakovanou a řídící platnost v našem celém životě. Mít vhléd znamená mít před sebou pozadí (perspektivu), které nám propustí tvary věcí. Žijeme v perspektivách, které rozhodují o našem životě. Perspektivy nevidíme, jsou inaktuální. Proto vcítění do druhého (Mit-sein) je umožněno sdílením perspektiv a jen sdílením perspektiv! Vcítění není mechanický proces. Není to skládáčka cartesiánského typu. Projekce představ do druhého člověka je tedy nesmysl. To, co vidíme na druhém, vzniká z naladěnosti na pozadí. Heidegger mluví o vytápávání, o vyhledávání (Befindlichkeit).²⁶

Je třeba zastavovat chvíle, prodlévat v jejich neopakovatelné jedinečnosti a nechávat se vyladovat (dis-positio je to samé, co vyladování, nalaďování). Nalaďování na situaci je východiskem pro porozumění tomu, čemu říkáme zapomínání.

“Opětné vzpomínky nejsou v naší moci”, parafrázuje Heidegger Nietzscheho (Morgenröte).²⁷

Vynoření vzpomínek zapřičiňuje vnějšek, pozadí, perspektiva, když ta chybí, nemáme vzpomínky. Jak tvrdí Heidegger, zapomeneme-li v kavárně deštník, je to proto, že slunce venku nevyzývá k “Mit-nehmen”, nevyzývá ke “spoluvzetí deštníku”.²⁸

Engram je fyziologická, chemická změna, ale vzpomínka je vyvolána vztahem. Vzpomínka není předmět. Zapomenutí je skrývání diktované budoucnosti. To, co vyvolává náš pobyt (Dasein), nazývá Heidegger “in-der-Welt-sein-können” (ve - světě - být - moci). Tento existenciál, tento fenomén rozhoduje o tom, co se v opakování ustavuje jako to “samo” (Selbst). “To samo – Selbst” není žádnou substancí, tj. pouze noetický styl našich životních aktivit, které v daném případě převažují.

Opět, perspektiva (pozadí) rozhoduje o tomto stylu, o Selbst v jeho základu. Selbigkeit – samost je podle Heideggera jen způsobem jeho časování.²⁹

Fenomén je podstata, která sama sebe ukazuje. Každý vstup do neskrytosti je však současně i skrýváním. Skrýváním tedy není výsledek volného rozhodnutí. Zde se ukazuje nesmírná hloubka Herakleitovy metafory luku a šípu. Oblouk se vzdaluje od tětivy a to přesně do délky šípu. Toto současné vzdalování je metaforou skrytosti neskrytého, kdy oblouk je vyvstáváním a tětiva je současným skrýváním. Luk trefující cíl je podstata fysis. Ta přesná střelba bohyně Artemis je zázrak bytí samého, je zážitkem Thaumata. Skrývání patří ke světlině, k Lichtung.

Otvírání je současně zakrýváním a tento děj má smysl jen ve světlině.

Ontologická diference je rozdílem mezi jsoucností a bytím, tento rozdíl zná člověk na rozdíl od zvířete, proto člověk ví o smrti, jež před něj předstupuje jakožto nic, zážitek nicoty. Prožít tuto nicotu je nejen propedeutikou ke smrti, ale také jediným zdrojem možnosti distance od jsoucnosti, tedy je možností svobody. Vědět o této diferenci je znakem vzdělanosti. Tuto vzdělanost je však nutno ve vědomí probouzet nikoli konstruovat.

Parrhesia nemůže být technologií objektivních aktů, není to mechanický sklad.

Dokud nevzniknou správné otázky, podstata věci se neobjeví. I Parrhesia, život v intenzivním prožívání, se objevuje jako odpověď na náš pobyt (Dasein), který je mechanický, "skládací", logický, stále stejný, nudný a chmurný. Sartrovská tíha, jaspersovská úzkost, heideggerovský útěk – to všechno spolu s marxistickým odcizením zde jest a platí, ponouká a ovlivňuje.

"Možnost vymezuje horizont uvnitř něhož jsou teprve věci pro nás tím, čím jsou".³⁰ Ve skutku (v ergonu), jenž jest odpovědí na skryté otázky, můžeme najít také možnosti v zavinitém, implikátním řádu. Možnosti vymezují horizont a probuzené možnosti jsou otázky, které "klíčí" porozumění (Verstehen). Otázky a možnosti spadají v jedno.

Žijeme v kontinuitě souvislostí, těm říkáme svět a říkáme tak pravdu. Horizont našich možností vymezuje tyto souvislosti, proto má vzdělání takový význam.

Parrhesia je životem, ve kterém se možnosti vysávají až na samé dno.

"Nalézt se!" je ta nejdůležitější možnost, nejzazší horizont našeho pobytu. Být svobodní tak, že překonáme svět v jeho souvislostech, determinacích a kontingencích.

To je cíl parrhesie, nenechat se semlít, nenechat se utvářet jako těsto na vále.

Osvobodit se sebenalezením, překonat svět, překonat horizont kauzality, časoprostorovosti, žít z vlastního pramene, z posledního pramene.

Jak říká Kierkegaard: "Když je kolem vše tiché, slavnostní jako hvězdnatá noc, když je duše v celém světě jen sama se sebou, pak se s ní setkává ne snad vynikající člověk, nýbrž sama věčná moc, pak je nám, jako když se nebe otvírá, a já volí sebe samo či spíše dostává sebe sama darem".³¹

Poznámky a vysvětlivky

1. Schmid, W., Auf der Suche nach einer Lebenskunst. Frankfurt am Main: Suhrkamp 1991, s. 64.
2. Heidegger, M., Wegmarken. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1967, s. 60.
3. Foucault, M., Myšlení vnějšku. Praha: Herrmann a synové 1996, s. 23.
4. Tamtéž, s. 219.
5. Heidegger, M., Wegmarken. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1967, s. 220.
6. Tamtéž, s. 232.
7. Srov., Heidegger, M., Wegmarken. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, s. 244.
8. Patočka, J., Péče o duši I. Praha: Oukúmené 1996, s. 33.
9. Heidegger, M., Wegmarken. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1967, s. 307.
10. Srov., tamtéž, s. 327.
11. Tamtéž, s. 328.
12. Tamtéž, s. 333.
13. Tamtéž, s. 340.
14. Tamtéž, s. 354.
15. Tamtéž, s. 369.

16. Tamtéž, s. 371.
17. Heidegger, M., Zollikornské semináře. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1987, s. 127:
18. Kant, I., Kritik der reinen Vernunft. Leipzig 1979, s. 163.
19. Heidegger, M., Zollikoner Seminare. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1987, s. 152.
20. Tamtéž, s. 153.
21. Tamtéž, s. 164.
22. Heisenberg, W., Zeitschrift für Physik. Bd. 43, 1927, s. 197.
23. Heidegger, M., Zollikoner Seminare. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1987, s. 198.
24. Gilson, E.H., Bytí a někteří filosofové. Praha: Oikúmené 1997, s. 171.
25. Heidegger, M., Zollikoner Seminare. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1987, s. 203.
26. Tamtéž, s. 210.
27. Tamtéž, s. 212-213.
28. Tamtéž, s. 212.
29. Tamtéž, s. 220.
30. Patočka, J., Péče o duši I. Praha: Oikúmené 1996, s. 42.
31. Kierkegaard, S., Entweder-Oder II. Jena 1913, s. 148.